

עוזי אלידע (אוניברסיטת חיפה)

השימוש בז'אנר המלודרמה בעיתונות העממית של אליעזר בן-יהודה

עניינו של מאמר זה בבדיקת השימוש בז'אנר המלודרמה בעיתונות העממית העברית בארץ-ישראל לפני מלחמת העולם הראשונה. ראשיתה של עיתונות זו ב-1884 עם הופעת עיתון "הצבי" ע"י אליעזר בן-יהודה. היא הופיעה במשך עשרים שנה (גם תחת הכותרת "השקפה") בתדירות שבועית והפכה ליומית ב-1908 תחת הנהגתו של בנו של בן-יהודה, איתמר בן-אב"י. היא המשיכה להופיע תחת הכותרת "האור" עד שנסגרה ע"י השלטונות העות'מניים בסוף 1914.

בן-יהודה ובנו בן-אב"י בחרו לשלב את ז'אנר המלודרמה לתוך עיתונם כאמצעי פיתוי. הם רצו למשוך לעיתון קהלים עממיים רחבים כדי להובילם להיחשף לקריאה ולדיבור העברי. לפיכך הם השתמשו בז'אנר המלודרמטי רב העצמה הרגשית, הנע במהירות מגבהים של שמחה ואושר לתהומות של תוגה וייאוש. ז'אנר זה יושם בעיתונות בן-יהודה לעיצוב כותרות סנסציוניות בעמודים הראשונים, לכתובת רפרטוז'ות צבעוניות, לניסוח מסעי הצלב התקשורתיים רעשניים, וגם לעיצוב הפיליטונים והרומנים בהמשכים שהופיעו בעיתון מידי יום.

במאמר זה אנו בוחנים מחד כיצד השתמשו עורכי העיתון העממי במלודרמה לתיאור סיפור אסון, פרשת שרפה נוראית שפרצה בירושלים בסתיו 1908, ומאידך כיצד היא משמשת אותו לתיאור מאורעות פוליטיים, ניסיון מהפכת הנגד בקונסטנטינופול באביב 1909, הפיכה שניסתה להפיל את שלטון "התורכים הצעירים".

אנו מנסים להראות שבשני המקרים השתמשו העורכים במלודרמה מחד גיסא כדי ליצור ספקטקל רב עצמה ובכך למשוך את הציבור הרחב לקרא את עיתונם, ומאידך, המלודרמה שימשה אותם כדי להעביר תמונת עולם ביקורתית, הדורשת מודרניזציה של הסדר העירוני, ויוצאת כנגד ניסיון הגורמים האנטי-דמוקרטיים להחניק את השלטון הדמוקרטי שזה עתה קם. ככזה שימשה ז'אנר המלודרמה ככלי אקולטורציה שתפקידה לחבר את הקורא העממי לסדר הפוליטי-דמוקרטי החדש שנוצר בלאחר 1908 באימפריה העות'מנית.

מילות מפתח: הצבי, השקפה, אליעזר בן יהודה, איתמר בן אבי, עיתונות עממית, מהפכת תורכים צעירים, ז'אנר המלודרמה, תרבות עממית, ז'אנר סיפורי אסון, חוקה, סיקור חדשותי סנסציוני, סקנדל.

אליעזר בן יהודה ידוע לא רק כמי שיצר את המילון העברי החשוב הראשון, אלא כמי שהקים וערך את העיתון העממי העברי הראשון בארץ ישראל, **הצבי**, שהופיע החל מ-1884 — תחילה כשבועון, עד 1908 (תחת כותרים שונים, בעיקר **ההשקפה**) ואחר כך כיומן (תחת הכותר **האור**). עד סגירתו ב-1914. בן יהודה בחר בקטגוריית העיתונות

העממית לא במקרה. הוא סבר שניתן להשתמש בסגנון העריכה הספקטקולרי-נרטיבי, בכותרות סנסציוניות, בעיסוק בסיפורי פשע ואסונות, בדרמות רומנטיות קורעות לב, בשערוריות ובמעשי שחיתות ובסיפורים אינטימיים מחייהם של דמויות ציבוריות כדי למשוך את הציבור הרחב אל השפה העברית, כדי שיקראו בה וידברו בה. וכך לדוגמא ב-1904 פתחה חמדה בן יהודה, אשתו של העורך, את מדור האפנה בעיתון כדי לבנות ולחדש אוצר מילים חדש בתחום עכשווי המעניין את בנות הארץ וכדי לגרום להן לקרוא את המדור ולתרגל בפועל את אוצר המילים¹. אנו יודעים על פי עדויות שחלקן מופיע בעיתון עצמו שהעיתון העממי הוקרא בקול רם בחוצות הערים, בבתי הספר, ובבתים פרטיים. כך שהעיתון העממי של בן יהודה היה בפועל דיבור כתוב (אלידע, 2015: 44–47).

אחת האסטרטגיות של העורך לפיתוי הקוראים היה השימוש בז'אנר המלודרמה. ז'אנר זה שהופיע בתאטרון העממי הצרפתי בשלהי המאה ה-18 ומשם התפשט במהירות במהלך המאה ה-19 לעולם הספרות העממית², ובתחילת המאה ה-20 חדר לעולם הראינוע³. ז'אנר עממי זה היה בנוי על יצירת תמונת עולם סיפורית פשוטה אבל מוקצנת ומועצמת, שהציגה דמויות סטריאוטיפיות ופתטיות המנהלות ביניהן יחסים רגשיים רבי עצמה של אהבה/שנאה שאופייני במעברים חדים ודרמטיים משיאים של שמחה, אושר, שגשוג והצלחה, לתהומות של עוני, כישלון, מצוקה וכאב. העולם המלודרמטי עמוס מכשולים, משברים, עימותים, ואלומות בלתי פוסקות. העלילה שבה ממד המקריות שולט, מסתיימת לעתים במותם הטרגי של חלק מהגיבורים. בסך הכול הורכבה המלודרמה מאוסף של גרזינים רבי עצמה שהותירו את הקורא והצופה תחת הלים רגשי עמוק.

במחצית הראשונה של המאה ה-19 עשו שימוש במלודרמה יוצרים המקורבים לימין האנטי מהפכני שכן לסיפור הטרגי שסיפרו היה מוסר השכל שמרני שצייד בשמור הסדר הקיים, בשמירה על ערכי המשפחה, המסורת, טוהר האישה ודחיית כל מה שהוא יוצא דופן חורג. במקביל אופיינה המלודרמה בראייה פטליסטית דטרמיניסטית. מוטיב הגורל שאינו מבחין בין גדולים לקטנים, בין עשירים לעניים חוזר גם הוא בז'אנר זה⁴. אבל לקראת אמצע המאה ה-19 החלו להשתמש בז'אנר המלודרמה (הן ברומן ובתאטרון) יוצרים המקורבים לאידאולוגיה הליברלית ואף הרדיקלית. דווקא התיאור קורע הלב של

¹ על מדור האפנה של חמדה בן-יהודה, ראו לדוגמא "האפנה", השקפה, גיליון 36 מ-14 ליוני 1904 וגיליון 39 מ-28 ליוני 1904. ראו גם (אלידע, 2015: 53–55).

² ראו (Tomasseau, 1984, 5: 42–51, 60–83, 99), (Brooks, 1976).

³ ראו (Bourget, 1994: 9–27), (Singer, 2001: 37–58, 149–188).

⁴ על מאפייני הז'נר ראו: (Singer, 2001: 37–58, 149–188). על המלודרמה כמקדמת אידאולוגיה שמרנית, ראו (Tomasseau, 1984: 40–42).

המצוקה החברתית, מעשי הפשע ואסונות הטבע והאנוש היו נקודת מוצא לביקורת חברתית ופוליטית ולדרישה לרפורמות⁵.

המלודרמה נוצרה במקור עבור ז'אנרים של פיקציה בידורית: תאטרון, ספרות, אופרה ואחר כך ראינוע (ומאוחר יותר קולנוע, רדיו וטלוויזיה), אבל כבר בסוף המאה ה-18 החלו לעשות בה גם שימוש עיתונאי ופולמוסי לטיפול במציאות הפוליטית, והחברתית-כלכלית הקונקרטי. כבר במהלך המהפכה הצרפתית הופצו ברובעים העממיים בפריס פמפלטים ועיתונים שהשיח שלהם עוצב על בסיס כללי המלודרמה (Elyada, 1997). במהלך המאה ה-19 התרחב השימוש העיתונאי במלודרמה והוא הפך לז'אנר הבסיסי המגדיר והמעצב את הכתבה החדשותית, קרי הרפורטז'ה בעיתון העממי, אבל גם כתבות התחקיר וכתבות הפולמוס והפרשנות. גם הכותרות הראשיות של העיתון העממי עוצבו בנוסח מלודרמטי, כמו גם כל החלקים המצוירים ואחר כך המצולמים בעיתון. ובמקביל הכיל העיתון העממי גם רומנים בהמשכים שפורסמו מידי יום וגם הם עוצבו על טהרת המלודרמה העממית⁶.

אליעזר בן יהודה ולצדו אשתו חמדה, ובנו בן-ציון שחתם בשם העת איתמר בן-אב"י (בן-אליעזר בן-יהודה), הושפעו במישרין מסגנון הכתיבה המלודרמטי של העיתונות העממית הצרפתית, ובעקבותיה השתמשו באופן נרחב בז'אנר זה ושילבו אותו לכל מדורי עיתון ה**הצבי**, הן לתוך מדורי הידיעות, הכתבות, הן למאמרי הפרשנות, הפולמוס, והן לסיפורים בהמשכים (פיליטונים). בעיקר הצטיינו בכתיבה מלודרמטית חמדה (כתבות ופיליטונים) ובן-אב"י (כתבות, פרשנויות, מאמרי פולמוס ופיליטונים). עם הפיכת עיתון ה**הצבי** ליומון הפך איתמר בן-אב"י לדמות המרכזית בעיתון ולדרמטורג המרכזי שלו. למעשה מאז הפך לעורך אחראי של העיתון בסוף 1908, הלכה המלודרמה ותפסה מקום יותר ויותר נרחב בעיתון. הצורך לשכנע את קהל הקוראים לקנות יום-יום את גיליונות העיתון, ששינה את הלוגו שלו ב-1909 מ-**הצבי להאור**, חייב את העורכים להגדיל את העצמת הסגנון המלודרמטי של העיתון.

במאמר זה אנתח את השימוש במלודרמה בעיתונות בן-יהודה ובעיקר מאת איתמר בן-אב"י תוך התרכזות במספר מקרי בוחן בין 1908–1909 ובאמצעותם אבהן את המטרות שניסה העיתון לקדם על ידי השימוש בז'אנר זה.

על סיקור השרפה בירושלים ב-1908

בסוף אוקטובר 1908 נכנס איתמר בן-אב"י (1882–1943) לתפקיד העורך האחראי של עיתון ה**הצבי** לצדה של חמדה בן-יהודה. אביו, אליעזר שימש בתפקיד עורך ראשי, אולם

⁵ על המלודרמה כמקדמת אידיאולוגיה ליברלית ורדקאלית בסוף המאה ה-19 ראו (Tomasseau, 1984: 90–110).

⁶ ראו: (Kalifa, Régnier, Thérenty, Vaillant, 2011: 793–809), (Gripsrud, 1992), (Sparks, 2000), (Turner, Brake, Kaul, 2016).

בפועל הקדיש את רוב זמנו לכתובת המילון ועיקר נטל העריכה נפל על כתפיו של בנו. קודם לכן, שהה בן-אב"י כמה שנים בברלין ושימש שם כעוזרו של הכתב של עיתון ההמון הפריסאי **הז'ורנל**. במקביל הוא הושפע מעיתונות ההמון הברלינאית "הבולברד צייטונג" שהצטיינה גם היא בשימוש נרחב בסגנון מלודרמטי וסנסיציוני. לכן אין פלא שמיד עם חזרתו לארץ וכניסתו לתפקיד העורך האחראי, החל בן-אב"י לשלב לתוך העיתון ז'אנר זה בהיקף ובעצמה, שהלכה וגדלה מיום ליום. כך לדוגמא בגיליון מס' 28 מ-11 בנובמבר 1908, הופיע סיפור אסון השרפה הגדולה של טחנת הקמח "זרובבל" בירושלים. האירוע שבו עסק גיליון ה**צב**י נחרט עמוק בזיכרונו של בן-אב"י. עשרות שנים מאוחר יותר, בשעה שכתב את זיכרונותיו בעת ששהה בגלות בארה"ב, הוא מצא לנכון להקדיש מקום לנושא זה. וכך כתב בן-אב"י בשנת 1942 על אודות אירוע מקומי שהתרחש בתחילת נובמבר 1908:

"פתאום אירע אסון, באחת משכונות ירושלים פרצה תבערה גדולה. וטחנת הקמח אשר בה עלתה באש. המראה היה מחריד. יצאתי להסתכל בלהבות האוכלות את הבניין הרעוע על כל אשר בו, ובשוכי בשעה מאוחרת כלילה לביתי, ישבתי לשולחן הכתיבה ותיארתי בהרחבה ובפרטי פרטים תבערה, ירושלמית לא שכיחה זאת, והכתרתי את כל העמוד הראשון כולו בכותרת גדולה וצעקנית, כמנהג עיתוני ברלין, פאריס ורומא, אשר לקחתי לי לדוגמא, רק את צילום התבערה לא יכולתי לפרסם, מטעמים כספיים" (בן-אב"י, 1961: 199).

בעקבות עיתונות ההמון האירופית פעל בן-אב"י לבדר את הקורא המקומי באמצעות שימוש בשתי טכניקות של כתיבה-עריכה. הוא ניסה להפוך אירוע שבימי בן-יהודה היה זוכה לאזכור קצר בעמוד פנימי, לאירוע מרכזי ובלוט, ולתארו כהתרחשות רבת עצמה, מזעזעת, יוצאת דופן ומפתיעה שלא נראתה כמוה קודם לכן. לצד זה ניסה גם לערב את הקורא באופן ישיר בחוויות האסון, לתת לו הרגשה כאילו הוא עצמו נכח באירוע וחווה אותו באופן בלתי אמצעי.

מגמת העצמה וההגזמה ניכרת בשטח שהקצה בן אב"י לתיאור האירוע: שני עמודים שלמים שהם מחצית משטח העיתון. בראש העמוד הראשון הוא מיקם כותרת ענק לכל רוחבו באותיות דפוס עבות: "התבערה השלישית בירושלים", ומתחתיה תת-כותרת באותיות בולטות לא פחות: "תחנת 'זרובבל' נשרפה באש — תנו לנו מכבים!"

אם הכותרת הראשית הייתה אמורה ללכוד את עיניהם של העוברים ושבים, הרי התת-כותרת הוסיפה מעט פירוט והרבה מוסר השכל בצירוף דרישה מהשלטונות לשפר את שירותי הכיבוי בעיר. חלק מגיליונות העיתון הופצו ברחוב על ידי רוכלים שנהגו לצעוק את הכותרות ברחבי ירושלים ויפו. כך שבמידת מה נוסחה הכותרת לא רק כדי שתבלוט ותמשוך את עיני העוברים ושבים אלא גם כדי שתישמע באוזניהם. הטקסט עצמו מחולק לשני חלקים: החלק הראשון כולל את תיאור האירוע בראייתו האישית של בן-אב"י. החלק השני הביא מידע עובדתי "יבש" שכלל פרטים נוספים על ההתרחשויות בירושלים בזמן האירוע, תיאור השמועות שהופצו בעיר והפרכתן, ולבסוף תיאור היסטורי קצר של תולדות הטחנה שנשרפה.

תיאורו האישי של בן-אב"י הוא מלאכת מחשבת בתחום הכתיבה המלודרמטית. המאמר פותח בתיאור פסטורלי: "הירה יפה, הלילה ביום, האוויר קריר ונעים, נלך נא לטייל אמרתי ואצא החוצה..."; כאן מתחולל מפנה דרמטי: "...ובו ברגע מבלי משים, כאילו שכחתי, כי הלבנה עלתה כמעט עד חצי השמים, העיפותי עין למזרח; שם ראיתי אור אדום אור נהדר, הירח בצאתו מתוך ההרים! נזעקתי, מהרו לראותו, מהרו לראותו!". בקטע זה יש עלייה ניכרת בדרגת ההתייחסות הרגשית לאירוע. הקטע מתובל בקריאות רמות המוצגות בגוף ראשון ובריבוי סימני קריאה. המאמר בנוי משלבים, כל שלב מעלה בכמה "אוקטבות" את התיאור הרגשני לאחר שלב השלווה הפסטורלית ושלב התדהמה וההתפעמות הגדולה, שלב החרדה.

אולם מיד התעוררתי מדמיוני, מיד נוכחתי כי טעיתי, לא הירח היה המראה היפה ההוא, לא סבב התרומם בחלל העולם. אלא אש, אש אדיר שלא ראיתי כמותו זה כמה וכמה שנים. אז הבנתי, זו הייתה תבערה, הבינותי כי שם, במזרח הקרוב התלקח בית גדול באש, הבינותי כרגע כי בירושלים הטובה, בירושלים המשוללה משאבים ומכבים, בירושלים הנרדמת תוכל התבערה לפשות, להתפשט בכוח ובעוז, תוכל לאכול מסביב, תוכל להחריב לא רק את הבית הבוער, אלא את כל הסביבה, ואם יפוח הרוח, את כל העיר. הבינותי כי יש סכנה!

החרדה מתערבת בחמלה גדולה על העיר ותושביה. המחבר ממשיך ומתאר בדרמטיות כיצד מיהר ורץ לעבר התבערה ואתו רצו אלפי סקרנים. המחפשים אחר השרפה, ואז לפתע פתאום כשהוא יוצא מתוך סמטה צדדית, התגלתה לפניו האש האדירה במלא הודה ועצמתה. לכן-אב"י נדמה שהוא ניצב לפני ספקטקל תאטרלי ענק ולרגע נדמה לו שהוא אפילו נהנה מהמחזה המרהיב והמזעזע הזה:

"ופתאום, התגלה לעיני הכל, כן הכל, לאמר הסכנה, לאמר החורבן. וברגע הראשון — למה לא אודה? — וברגע הראשון נדהמתי אמנם, אך עמדתי ואסקר, ואסקר, ואשבע כמעט נחת, מימי לא ראיתי מחזה כזה, מימי!..."

תיאור השרפה עצמו אמור להיות שיא האירוע והוא נמשך לאורך פסקאות רבות כאשר עצמת ההוד והזוועה מתחזקת מפסקה לפסקה:

"...ראיתי דבר מה ומתוכו התפרצו להבות אש! כלישונות גדולות ענקיות, גלילות יצאו מתוך הדבר-מה ותתרומונה השמימה. יצאו, התפרצו בלי הרף, הבהיקו, הבריקו מנחושת, ותתאכנה למעלה לעשן, אך לא עשן פשוט, עשן שחור בלבד. אלא רצץ אמתי, רמץ טבול בניצוצות בוערות, ואלפי הניצוצות האלו התעופפו במרום, התעופפו ופרפרו לרוח הקל ולאט לאט התפורו...ויסמלו לעינינו את החורבן ההולך וגדל..."

ועצמת התיאור ממשיכה לגדול:

"ופתאום הבהיק האש ביתר עז, הלהבות נלחמו זו בזו, התלקחו אחת ברעותה ותהפוכנה לים יוקד, ונביט כולנו, והנה קרק! חצי הגג התערער, הזדעזע והתפורר, חצי הגג נפל לתוך הים הזה בהמולה נוראה ומרעידה את הלב. עוד אנחנו מביטים, עוד אנחנו רועדים, והנה קרק! והכותל המרכזי התמוטט והתפורר כעפר פשוט לתוך הים הרעב. ובכל פעם שהתפורר, בכל פעם שהתפורר כותל כמו צמרמורת חשמלית עברה בכל העם".

חוויות הדיווח מתעצמת בזכות התיאור הדרמטי בגוף ראשון והשימוש בכלי המחשה ויזואלית ואקוסטית של עצמת הלהבות ותיאור התפרקות המבנה. תיאור השרפה נמשך והולך ומתואר בזמן הווה מתמשך. כך מתחזקת האשליה כאילו הכול מתרחש בזמן אמת, כמעין שידור ישיר: "קרק! זה עתה נפל עוד כותל. קרק! זה עתה התרסקו הרעפים והעצים לתוך האש האוכלת". המחבר מפליא בתיאור האש ומחזק את רושם האש תוך הנגדתה לשמים השקטים. והוא מוסיף ועושה אסוציאציה עם שרפת ירושלים בזמן חורבן בית שני על ידי טיטוס, ושרפת מוסקבה בעמדה בפני נפוליאון.

בן-אב"י עומד לדבריו נפעם מול הספקטקל המלודרמטי ואינו יכול להינתק גם לאחר שהלהבות דועכות:

"יען גם בי יש מאותה הנפש הגרונית השואפת לראות אש, אש אדומה ואוכלת, אש מחריבה. נשארתי, יען כי למרות הכל — יפה היה מראה החורבן והאבדן, נשארתי, יען הרגשתי כח שסמר אותי למקום, כח האומר לי: ראה מה קטן אתה, ראה מה אפסי אתה לעומת האש, האש הנוראה..."⁷

במבט ראשון נוטה אפוא בן-אב"י להפוך את המלודרמה לנקודת מוצא להצגת תמונת עולם דטרמיניסטית ופטליסטית. תמונת עולם המציגה את האדם הקטן העומד חסר אונים מול עצמת הטבע. ואולם גישה זו אינה מתאימה לתמונת העולם של בן-אב"י שאיננו ביסודו פטליסט ודטרמיניסט, אלא מאמין בבחירה חופשית, במרכזיותה של התבונה, בכוחו של המדע והטכנולוגיה ובזכותו של האדם ליצור חברה מתקנת ומודרנית. המלודרמה אצל בן-אב"י היא אמנם אמצעי פיתוי שמטרתו למשוך מקסימום קוראים לעבר העיתון, אבל היא איננה משמשת את בן-אב"י ככלי בידורי בלבד, אלא גם ככלי ביקורתי. במקרה הספציפי של שרפת טחנת 'זרובבל' תפקיד המלודרמה איננו להוביל את קהל הקוראים לייאוש ולהרמת ידיים, אלא להפך, להוביל למחאה המתבטאת כבר בתת כותרת שבעמוד הראשון: "תנו לנו מכבים!"

תפקידה של המלודרמה כאן הוא לעורר ביקורת בונה, שכן כבר במהלך הכתבה יוצא בן-אב"י בביקורת כנגד קוראיו:

⁷הצבי, מס, 28 11מ לנובמבר 1908

"אתם עומדים שם על הכיכר מסביב לבית הבוער, אתם מביטים ואינכם עושים מאומה. הצילו אחרים, או הצילו את עצמכם, לכו, רוצו, נוסו, עשו דבר מה, איה משאבותיכם, איה מכביכם, איה המים שאצרתם לקבלת האש? איה כל אלה? ... אך אנתנו ידענו...בירושלים הנרדמה, המתה, בירושלים המזרחית, לשווא תבקשו משאבות, לשווא תבקשו מכבים..."⁸.

וכך אפוא חוברים לתיאור סיפור האסון חופש בחירה וטרמיניזם. הוא משתמש מחד במלודרמה כדי לעורר דעת קהל ביקורתית לדרוש שיפורים במנהל ובשירותים לציבור, מאידך, התיאור הפואטי והספקטקולרי של האסון מדגיש את קטנותו של היחיד, אבל גם מקדם מכירת גיליונותיו של עיתון שהפך זה עתה ליומי וזקוק לסנסציות כדי למשוך אליו קוראים חדשים.

ואכן התיאור המלודרמטי והספקטקולרי של השרפה הכה הדים ביישוב הקטן. גיליונות **הצבי** נחטפו למחר, אולם במקביל נשמעו גם קולות ביקורת שכן אב"י הזכיר בזיכרונותיו:

"כשיצא העיתון למחרת, קמה סערה לא בקהל הקוראים חלילה, בלתי אם בחוגי המשכילים. כיצד בעיתון הנושא את שם בן-יהודה, נעשתה השערורייה הנוראה הזאת? לתת מקום בעמוד הראשון לידיעה של מה בכך, שכל העיתונים העבריים, של ארז צדרכאום בגולה ושל ישראל דוב פרומקין בירושלים, היו מצניעים אותה בשולי העמוד האחרון, עם שערורייה כזאת לא יכלו אניני הדעת להשלים" (בן-אב"י, 1961: 199).

בן-אב"י המשיך וסיפר שחלק מהמשתתפים הקבועים בהצבי אימו לעזבו, אולם אביו ואמו נתנו לו גיבוי והגנו עליו בפומבי למרות חששותיהם. בעקבות הלחץ הציבורי הוא נאלץ להבטיח שלא ייתן בעתיד תבערות ורציחות בעמוד הראשון, ואולם לאחר שוך הסערה הוא חזר לסורו. שכן המלודרמה הפכה למרכיב הבסיסי של שפת עיתון ההמון היומי של משפחת בן-יהודה.

השימוש במלודרמה כאמצעי תמיכה במהפכת התורכים הצעירים

במהלך שנתו הראשונה כיומו, הקדיש **הצבי** שטח רחב לסיקור מהפכת התורכים הצעירים והשלוכותיה. תהליך הדמוקרטיזציה של האימפריה העות'מנית סוקר בהרחבה בעיתון **הצבי**. עיתון זה הציב לעצמו מטרה לגייס את קוראיו למען מפלגת "אחדות וקדמה", מפלגת "התורכים הצעירים". ולמען רעיון הקדמה הפרלמנטרית שהנהיג השלטון החדש. תמיכת הישוב בשלטון הפרלמנטרי לא הייתה מובנת מאליה. ראשית מכיוון שהשלטון האבסולוטי של הסולטאן היטיב עם היהודים, ושנית מכיוון שבבחירות לפרלמנט שהתקיימו בסוף 1908 לא הצליח היישוב בארץ לבחור נציג בשל חולשה דמוגרפית.

אולם **הצבי** שם לו למטרה לגייס את דעת הקהל היהודי למען "התורכים הצעירים" ולכן הוא עשה שימוש במלודרמה כדי לחזק ולהעצים אירועים פוליטיים הקשורים אליהם כמו אירוע פתיחת הפרלמנט בסוף דצמבר 1908. כבר ב-18 בדצמבר 1908 הוציא העיתון "הוספה מיוחדת" ובה מידע טלגרפי על פתיחת מושב הפרלמנט התורכי בנוכחות הסולטאן שהתקיים יום קודם לכן. נראה שהוספה זו, שלא השתמרה, כללה כבר עיבוד מלודרמטי-סנסציוני, שכן בדיעה שהופיעה ב-**הצבי** 22 בדצמבר 1908 נכתב כך:

"הטלגרמים החשובים אשר פרסמנו ביום ששי בהוספה מיוחדת היו כל כך יפים שרבים מקוראינו — כך הוגד לנו, ובדרך פגשנו רבים ויאמרו לנו זאת בפרוש — לא האמינו, אשר באמת קיבלנום מקושטא. לפי דעתם קיבלנו רק טלגרם קצר אחד ואנחנו בהזייתנו הרבה בארנו וקושטנו, הוספנו והגזמנו בכדי להפתיע את העם"⁹.

העורך נשבע שקיבל מברקים אלה מהבירה, אולם פרסום ההבהרה מעיד על כך שמתחילת דרכו כעורך היומון יצאו לבן-אב"י מוניטין של מי שמחפש כל דרך כדי לעצב את האירוע כמחזה מלודרמטי-סנסציוני באמצעות ההגזמה וההעצמה הרגשית, ולעתים אף באמצעות אמנות ההמצאה.

העיתון לא הסתפק במברקים, יפים ככל שהיו. הוא היה זקוק לכתבות ארוכות ומפורטות, ואת אלה סיפק לו כתבו הקבוע בבירה, שחתם באות "ש". הוא נהג לשלוח לעיתון כתבות בסגנון נלהב ורגשני.

בסוף דצמבר 1908 שלח "ש" שתי כתבות על פתיחת הפרלמנט התורכי, ואלה התפרסמו ב**הצבי** עשרה ימים לאחר האירוע. פתיחת דיוני הפרלמנט הייתה אירוע ראשון מסוגו בתולדות המדינה העות'מאנית. לאחר מאות שנים של שלטון אוטוריטרי נפתח עתה הפתח לעידן דמוקרטי חדש, ולכן הכתבה הראשונה, שהתפרסמה ב-28 בדצמבר 1908, עוצבה בסגנון סיפורי ספקטקולרי. הכתבה נפתחה בטון סובייקטיבי ואישי מאוד של הכתב:

"עודני הלום מהמראות אשר ראיתי, עודני שבור מהרגשות אשר התרוצצו בקרבי, ולולא חובתי, חובת כתב הצבי, כי אז בלי ספק לא ישבתי היום בשעה הגדולה הזאת לכתוב במהירות מלים אחדות אודות חגיגת הפתיחה, ואם כתיבתי זו לא תהיה מוצלחת, אבקש סליחה מהקוראים כי אמנם ידי רועדות בכוח וקשה עלי הכתיבה"¹⁰.

הכתב תיאר את התנועה ברחובות קונסטנטינופול, את צהלות השמחה ואת נאום הסולטאן בפתיחת הפרלמנט. בכתבה השנייה, שפורסמה ב-30 בדצמבר 1909, ניסה הכתב להעצים את החוויה ולטעת בקורא תחושה של התפעלות ושל שותפות באירוע שלא נראה כמוהו

⁹ **הצבי**, מס' 59, 22 בדצמבר 1908.

¹⁰ "הפתיחה", **הצבי**, מס' 64, 28 לדצמבר 1908.

"עד היום", באמצעות תיאור החגיגות בבירה כמחזה צבעוני אדיר ומדהים. הוא תיאר כיצד עקב אחר החגיגות ברחוב משעות הבוקר ולשם כך העדיף לשכור חלון או מרפסת באחד מהרחובות הראשיים של העיר, ומשם יכול היה לסקר את האירוע בנוחות רבה יותר. אולם בשל המחיר הגבוה הוא מצא עצמו משוטט בחום ובמחנק ברחובות העיר העמוסים לעייפה. הכתב תיאר כיצד הוא עבר מרחוב לרחוב כשהוא מפלס את דרכו בקושי בקרב ההמון הצהול, ולפתע נדמה היה לו שהוא נמצא במחזה מתוך סיפורי אלף לילה ולילה:

"הבטתי לפני, מסכיבי, למעלה, למטה ויותר — ויותר התפלאתי על המחזה, כי באמת לא ראיתי מחזה כזה מימי. חשבתי כי אני נמצאתי בעיר פלאית, באחת הערים של ארץ 'אלף לילה ולילה'".

תוך כדי התבוננות בהמון, הוא שם לב לפרט שנעלם מעיניו תחילה:

"מה שלא הרגשתי מיד הרגשתי עכשיו. כשהתבוננתי אל הדבר יתר: אלפי נשים היו בעם, רובן תורכיות וכולן מגולות בלי צעיף כל שהוא. כי רצו הנשים האלו לראות במחזה, ובצעיף לא היו יכולות לראות. לכן אחת, שתיים, שלוש! הלאה הצעיפים! והגברים התורכים שתקו, לא התקוממו, לא נזפו, כאילו לא הרגישו בדבר. ביום ההוא ראיתי כי צדק הסופר פייר לוטי וכי יש עיניים לתורכיות, העיניים האלה יפות ונוראות כאחת"¹¹.

הכתב הסקן חייב היה לראות הכול, וכשהתברר לו שלא יוכל לראות את כניסת הסולטאן לבניין הפרלמנט, ביקש מידידו שיושיב אותו על כתפיו למען ייטיב לתאר את האירוע החשוב.

ההתלהבות של סוף חודש דצמבר 1908 פינתה את מקומה בחודשים שלאחר מכן לאכזבה, והכתבות בחודשים ינואר-מארס 1909 היו נלהבות פחות. הכתב טען שאנשי הוועד לאחדות ולקדמה, נציגי הסדר החילוני החדש, בוגדים ביעודם ונוטים להיכנע למוסלמים הפונדמנטליסטים ולסולטאן בראשם. בה בעת הוא טען שאין טעם לדווח על דיוני הפרלמנט כי לא מתרחש בו שום אירוע דרמטי הראוי לאזכור.

התמונה השתנתה באמצע אפריל 1909. בגיליון יום ראשון, 18 באפריל 1909, נדפסה בהצבי כותרת ענק לרוחב כל העמוד הראשון: "חילמי פשה נפל" והתת-כותרת פירטה: "תופיק פשה נמנה על מקומו — ניצחון הצבא — איה נעלם ועד "אחדות וקדמה" ?". הכתבה התייחסה למהפכת נגד שחולל הסולטאן בתמיכת חלק מהצבא כנגד ממשל "התורכים הצעירים", מהפכה שראשיתה בהדחת ראש הממשלה הליברלי ב-15 לאפריל 1909 ובמינוי ראש ממשלה שמרני, מתנגד רפורמות ומקורב לסולטאן. למעשה כבר ביום שישי, 16 באפריל 1909, פרסם הצבי הוספה טלגרפית מיוחדת כ'סקופ' בלעדי. לדברי

¹¹ "הפתיחה", הצבי, מס' 66, 30 לדצמבר 1908.

העיתון, המידע שפורסם "נפל בירושלים כפצצה אמיתית". במברק סופר על מרד יהדות צבא בארמון הסולטאן, על רציחת עורך עיתון התומך בתורכים הצעירים ועל פיטורי ראש הממשלה¹².

ביום ראשון, 18 באפריל, העיתון לא הוסיף מידע מפני שלא קיבל עוד מברקים וכתבות מהבירה שהוטל בה איפול על האירועים וכל דברי הדואר והמברקים צונזרו. אולם מקריאת הגיליון התברר לקורא הארץ-ישראלי שלאור מהפכת הנגד היו הישגי התורכים הצעירים בסכנה. למרות היעדר מידע מדויק החליטו העורכים לשמור על המומנטום בכל מחיר. וכך ביום שני, 19 באפריל 1909, יצא **הצבאי** בכותרת ענקית שבן-אב"י כהרגלו ניסחה באופן מלודרמטי: "מה יהיה?" ותת-הכותרת הוסיפה: "הרושם בירושלים — השמועות — דברי הפחה — החוט נותק". בהיעדר מידע חדש מהבירה העבירו העורכים את תשומת הלב לתיאור הדרמות המקומיות והעיתון תיאר את אוירת התדהמה, החרדה והאי-ודאות המלווה בהפצת שמועות.

אחת הטקטיקות הרטריות של עורכי העיתון הייתה להציג יחס דו-ערכי לשמועה, באמצעות מידע משובש, מומצא וכזה שאין לו שחר, המופץ מפה לאוזן. מצד אחד העיתון הציג את השמועות בפרוטרוט ובכך תרם להעצמתן, ומצד אחר, בטון מינורי יותר, העיר שמדובר במידע לא מבוסס. כך אפוא ציין **הצבאי** ש"את כולם תקפה קדחת ההגזמה [...] ועוד בו ביום עפו מפה לפה השמועות היותר מרגיזות". אנו למדים מהעיתון שמפיצי השמועות טענו כי חלק משרי הממשלה נרצחו, שהפרלמנט נסגר וכל חבריו נאסרו, שאלפי אנשים נשחטו ברחובות הבירה וכול'. בה בעת תיאר העורך את מאמציו להשיג מידע מהבירה, את ביקוריו החוזרים ונשנים במשרד הדואר ואת ניסיונותיו לשכנע את פקידי הטלגרף לספק לו מידע. אווירת החרדה התחזקה עקב ריאיון שערך כתב העיתון עם אחד מראשי "התורכים הצעירים" בארץ. פניו של האיש "היו צהובים כפני מת ועיניו התעמקו עוד יותר בחוריהן, וילגום האיש עוד הפעם מכוסו, ויעשן עוד הפעם מסיגריותיו ויחמר את העשן לפניו כבחלום"¹³. לאחר תיאור כזה קשה למצוא הרבה אופטימיות ועידוד בדברי המרואיין. כך המשיך העיתון בימים שלאחר מכן וניסה לשמור על תיאורי רצף סנסציוניים, אף על פי שלא היה בידי מידע חדש, הוץ משמועות ההופכות למזעזעות ומפחידות יותר ויותר. אמנם המידע מוצג כשמועה, קרי כמידע שאמתותו מפוקפקת, אבל ריכוז המידע בעמוד הראשון, הדגשתו באמצעות הכותרות והתת-כותרות ושילובו לתוך ציר סיפורי מלודרמטי המועצם יום אחר יום הפכו את המלודרמה לכלי שמחד מגייס קוראים ומוכר גיליונות ומאידך מחזק את הרגשת האי-היוודעות והחרדה הקולקטיבית של ציבור הקוראים העברי בארץ ואת הדאגה שלו לעתיד שלטונם של התורכים הצעירים.

בסופו של דבר, לאחר כמה ימים הצליחו כוחות הנאמנים לתורכים הצעירים לדכא את ניסיון ההפיכה של הסולטאן. בגיליון מס' 153 מ-22 באפריל 1909 פרסם **הצבאי**

¹² **הצבאי** מס' 150, 19 באפריל 1909.

¹³ שם.

לראשונה כתבה מכתבו הנאמן מקונסטנטינופול, "ש.". הכותרת הפרושה לכל רוחב העמוד הכריזה בפתוס מלודרמטי: "שלושה עשר באפריל". הכתב פתח בדרמטיות והכריז שיום 13 באפריל "יישאר חקוק בדברי ימי תורכיה לנצח". כמו בכתבות קודמות הוא ביקש את סליחת קוראיו על כך שהוא נסער וידיו רועדות מהתרגשות לנוכח המאורע חסר התקדים שחווה. גם הפעם סיפר הכתב על חוויותיו ממקור ראשון לאחר ששוטט ברחבי העיר ביום המהפכה. לעומת תיאור השמחה בעיר הפלאות מדצמבר 1908, הייתה הכתבה מלאה תיאורי אלימות קשים על חיילים מורדים, על תומכי הכוחות השמרנים היורים בדם קר במפקדיהם, על גוויות שמתגלגלות ברחוב, על 6,000 חיילים הצרים על בניין הפרלמנט, על מערכות העיתונים תורכים הצעיר שהתרוקנו ועל תושבי העיר הממהרים לסגור את חנויותיהם ולהימלט לבתיהם. התיאור כולו נועד ליצור אמפתיה "לתורכים הצעירים" ולגנות את המורדים האכזריים שלא היססו לטבוח בבני עמם¹⁴.

דיווח זה הותיר רושם רב על קוראי העיתון, אבל מתחרהו, עיתון **החרות** שהחל לצאת לאור ממש באותם ימים, בחר דווקא לתקוף ולהשמיץ את הכתב "ש.", והאשים אותו שבמהלך הפיכת הנגד הוא התנהג כחגב והתחבא בחדרי חדרים פן יפגעו בו. זאת גם הסיבה שנפסקו כתבותיו ל**הצבי**. רק כאשר חלפה הסכנה הוא יצא ותיאר לקוראיו כי התרגש כל כך מהאירועים עד כי ידיו רעדו ולא יכול היה לכתוב. **החרות** טען שרעד זה לא נבע מהתרגשות אלא מפחד¹⁵.

בימים הבאים דיווח **הצבי** על כניסתם של כוחות התומכים בתורכים הצעירים לבירה וב-25 באפריל הוא הפיץ שמועה שהסולטאן הודח ויורש העצר עומד להחליפו¹⁶. ידיעה זו זכתה לאישור רק ב-29 באפריל 1909, כאשר כותרת ענק הכריזה לכל רוחב העמוד: "המהפכה האמתית", והת-כותרת הוסיפה: "עבד אל חמיד הורד מעל כס המלוכה — אחיו חלד אפנדי ימלוך אחריו ברצון העם — הרושם בירושלים — תזמורות, דגלים, יריות". מתחת לכותרת הענקית נדפסו לראשונה בתולדות העיתון צילומים של הסולטאן התורכי המודח ושל ראשי הממשלה האחרונים. הכתבה עצמה התפרסה על שלושה עמודים (מתוך ארבעה). הסגנון והעריכה כללו קטעי התרשמות אישיים של בן-אב"י, כתובים בסגנון ציורי ודרמטי, לצד דיווחים 'שכלתניים' בשפה פשוטה על פשעיו של הסולטאן המודח נגד העם התורכי. כך אפוא לאחר רגעי החרדה 'האיומים' באה השמחה הגדולה שזכתה גם היא להעצמה ולהגזמת יתר¹⁷.

לשמחת היתר של העיתון הייתה גם סיבה נוספת משום ששימוש היתר בעריכה מלודרמטית מועצמת וספקטקולרית על המתרחש בבירה הביא להצלחה כלכלית חסרת תקדים. ב-4 במאי 1909 הודיע העיתון על תפוצת שיא של 1,200 עותקים, והעורך הוסיף בסיפוק שמילא כהלכה את חובתו לקורא במהלך מהפכת הנגד האחרונה:

¹⁴ **הצבי**, מס' 153, 22 לאפריל 1909.

¹⁵ "הצבי לקוראיו", **החרות** מס' 8, 4 ליוני 1909.

¹⁶ **הצבי**, מס' 155, 25 לאפריל 1909.

¹⁷ **הצבי**, מס' 159, 29 לאפריל 1909.

"בשעה שהמהפכות בארצנו הגדולה הולכות ומעקבות אישה את רעותה במהירות כל כך גדולה ומבהילה, השתדלנו אנחנו לעמוד על המשמר למען ידעו קוראינו את עיקר הדבר, לא פחות מאשר הקושטאים עצמם. נתנו יום-יום פרטים רבים ומעניינים וטלגרמים, קצרים אמנם, אך נמרצים ושלמים בתוכם. אפשר לאמר כי הירושלמים והיפואים חיו כמעט יום-יום את חיי המהפכה, הרגישו יום-יום רגשי שמחה או פחד, טעמו יום-יום טעם המאורעות הגדולים שהתהוו בתורכיה, בייחוד בעיר הבירה".¹⁸

הכותרת של **הצבי**: '1200' כמו השימוש קודם לכן בכותרת 'שלושה עשר באפריל', כותרות המנוסחות על טהרת עקרונות המלודרמה והפתוס עוררו ביקורת בקרב מתנגדי עיתונות הסנסציה. כך לדוגמא סיפר העיתון העברי **הד הזמן** שיצא בוויילנה, שביום י"ג באייר קיבלו הקוראים העבריים את הגיליון 163 של **הצבי** וישתוממו "...בראשו מאמר ראשי מסומן במספרים גדולים ומפוזרים: 1200. הקורא הנכבד של **הצבי** רטט רגע: אלף ומאתיים תלויים בקושטא? או אולי, אל תפתח פה לשטן, אלף ומאתיים חולים בקשיות-עורף בירושלים?... אבל אך רגע... העורך הנכבד מיהר לעזרה ופירש, לא בלי גאווה: זהו המספר שאליו הגענו הימים האלה!"¹⁹. מול הסגנון המלודרמטי העממי עמוס הפתוס וההתלהבות של **הצבי**, הציב אפוא עיתון **הד הזמן** האליטיסטי ביקורת סטירית מתנשאת הלוועגת לעיתון הארץ-ישראלי ולקהל קוראיו ההמוני, ביקורת הבזה לשימוש בכותרות ענק המטמטמות את החושים ומגנה את הפיכת החדשות לבידור זול.

הסיפור המלודרמטי והחוקה התורכית

במלאות שנה לפרסום חוקת "התורכים הצעירים", ב-23 ליולי 1909 פרסם בן-אב"י גיליון חגיגי של **הצבי**. הכותרת הענקית, לכל רוחב העמוד הראשון, הכריזה על 'יום החושמה הראשון'²⁰. המילה 'חושמה', החידוש הלשוני של בן-יהודה למושג קונסטיטוציה, היא קיצור של 'חוקה של ממשלת העם', והצליל המוזר של המילה ובמידה רבה גם מאמרו של בן-אב"י לציון שנה להכרזתה, תרמו להפיכת המושג ללעג ולקלס ביישוב. הטקסט הוא מעין אגדת עם פוליטית-ארוטית, כתובה בסגנון מלודרמטי-פתטי. בן-אב"י ניסה להפוך את תאריך הולדת החוקה לאירוע מקודש ולגרום לקורא לבטא שמחה בלתי נשלטת, כמעט פיזית, מעין שיכרון חושים (Jouissance, בלשונו של רולן בארת) לנוכח האירוע ההיסטורי והזדהות עם החוקה החדשה. התוצאה הייתה ניסיון לחבר בין פוליטיקה קוממורטיבית לארוטיקה קרנבלסקית. אגדת העם המלודרמטית של בן-אב"י מספרת את סיפור לידתה של אומה חדשה ואת המאבק הסיזיפי בין כוחות האור לכוחות החושך שסופו ניצחון שלטון החוקה. לפיכך החגיגה כפולה: הן לציון שנה למהפכה ולהכרזת החוקה ביולי 1908, והן לציון כישלון הניסיון של הכוחות האנטי-מהפכניים לחזור לסדר הישן באפריל 1909.

¹⁸ "1200", **הצבי**, מס' 163, 4 למאי 1909.

¹⁹ "מכתב מארץ-ישראל", **הד הזמן**, מס' 110, 4 ליוני 1909.

²⁰ "יום החושמה הראשון", **הצבי**, מס' 202, 23 ליולי 1909.

בן-אב"י ציין שרק לפני ארבעה חודשים, ב-13 באפריל 1909, נדמה היה שהכול מתפורר ושהצבא שתמך בחירות חוזר לתמוך בכוחות השעבוד. דם נשפך ברחובות וכל נאמני המהפכה נרדפו. על התווה ובוהו הזה הביטה בהנאה הדמות המגלמת את הרשע בסיפור, הסולטאן בכבודו ובעצמו:

"מתוך ארמונו הגדול והלכן השקיף עבד אלחמיד הוקן בעיני הרעבות למחזה ההרג המתגלגל לפניו. ולאזני הדואגות הגיעה אותה גניחת העם, אותה אנקת האומללים, אותה בקשת התחנונים שאליהן התרגל בשלושים ושלוש שנות מלכותו — ויצחק".

אבל העם אזר כוח והתמודד עם הסכנה. טובי בניה של תורכיה מיהרו לשוב למולדתם מברלין, מפריס, מווינה ומרומא כדי להגן על החוקה והובילו לניצחון כוחות האור. התמונה הבאה בסיפור העם הזה היא השמחה לאידו של הסולטאן שמזימותיו נכשלו, והיא מוצגת באופן מוחשי כסצנה במחזה תאטרון:

"עבד אלחמיד — אייהו? איננו! כי למראה העננה שעלתה בשמיו, הסתתר הנבל במחבואי ארמונו, שם דמע דמעו, שם פנה לאלוהיו, שם התפלל עם נשותיו ועם בניו הקטנים: הצילנו, אלוהים!".

בשלב הזה בסיפור, הופיע בארמון נציג העם המנצח:

"כו ברגע וכמו קסם נפתחו הדלתות ושליח המהפכה הגיע: 'הוד מלכותו! בפקודת העם והצבא אני בא הלום! ילך אחרי... לאן? — שאל ברעידה המנוול העריץ החלש — לאן? לעזאזל! אנחה איומה קרעה את האולם. בכו הנשים, בכו הילדים, בכו הסריסים, בכה עבד אלחמיד".

בסוף הסצנה מתברר לסולטאן המפחד שהוא לא יוצא להורג, אלא רק יוגלה לסלוניקי.

הסצנה הבאה באגדת העם של בן-אב"י מחזירה את הקורא להווה. חלפה שנה והכול חוגגים בירושלים, ביפו, בסלוניקי ובקונסטנטינופול, באיזמיר או בבגדאד, במכה או באררט. בכל מקום שיש עות'מאנים חוגגים לרגל ניצחון החוקה. כאן עבר בן-אב"י לכתיבה מטפורית והפך את החוקה לדמות אנושית. בן-אב"י דימה את החוקה לילדה יפהפייה ההולכת וגדלה לנגד עיני העם:

"כי שנה, שנה אחת לחושמה היום. ילדה קטנה אך בריאה וחזקה, ילדה הוללה אך חמודה ואהובה, ילדה שהרינו כולנו, בגברינו ובנשותינו, ואפילו בילדינו".

הוא המשיך בתיאור מפתיע המסתיים בהצהרת אהבה מלודרמטית לילדה:

"עודך קטנה ילדתי החביבה, קטנות זעירות שערותיך, קטנות תמימות עיניך, קטנות גם ידיך, קטנות גם רגליך, כולך לא יותר מבובה, ממשחק ילדים [...] אך תגדלי, אך תפרחי — חשמתינו. מיום ליום, משנה לשנה. ראיתך ושנותיך עשרים, רמה ותמירה, בתלתי שערות על למותניך, במצח גבוה מעל לברק עיניך, בדם עלומים על שפתיך, בשתי שדיים חזקות על חוץ הבתול. ואהבתנו הקודחת, אהבתנו האנושית, תעלה אז אליך. במבטך העמוק נשאב כוחות לעתידנו. ומתוך שתי שדייך המלאות נינק אמונה בתיעודתינו. ואת, את חשמתנו בת העשרים, את הסמל לכל עבודתינו — את תניפי את הדגל לקראתינו [...] חשמה! חשמה! אהבנוך!"

בן-אב"י הושפע, ללא ספק, מהפולחן החילוני בצרפת שבה עברה דמותה של הרפובליקה פרסוניפיקציה לדמותה של הנערה היפהפייה מריאן (Marianne), שהצייר דלקרווא (Delacroix) היטיב לציירה פוסעת חשופת חזה, דגל הטריקולור בידה האחת ורובה בידה השנייה, מובילה את צבא הפטריוטים לניצחון למען החירות. מראשית מהפכת "התורכים הצעירים" תמכו בן-אב"י ומשפחתו בחזון האימפריה העות'מאנית הגדולה הנשענת על החוקה הדמוקרטית. באימפריה החדשה הזו יוכל כל עם לשמור על זהותו וייחודו התרבותי-לשוני ויצטרף למעין ארצות הברית של המזרח התיכון. מסגרת הגג העות'מאנית-דמוקרטית אמורה לאפשר לכל עמי האזור לחיות בשלום ובאחוה. ואגדת העם נמשכת בתיאור מרהיב של חגיגה לילית לכבוד 'החושמה' בכל רחבי המזרח התיכון:

"מהבוקר עד הערב נדבר רק בך, מהבוקר עד הערב נשתעשע בך. ובלילה כשתלכי חשמתינו לישון את שנתך, כשתחלמי את חלומותיך מהשנה שעברה, או לשנה הבאה, אנחנו עוד נשאר ערים ונמשיך לחגוג בכל רחבי הממלכה, ביבשה ובים, נדליק לכבודך אש גדולה ממיליוני עששיות ופנסים, באלפי אבוקות ולפידים ובזיקוקי דינור נחגוג את ניצחונך, 'כי אהבנוך, — חשמתינו!'"²¹

בסיפור מלודרמטי יש לצד הצחוק והשמחה גם צער וחרדה, ואכן הנערה המגלמת את החוקה מעווה לפתע את פניה ובוכה. היא נזכרת במהפכת הנגד, היא נזכרת בגיבורים שהקריבו את חייהם למענה, בוכה על שנאת העמים המתעוררת בממלכה ולבה מתקדר. היא נזכרת בשימוש השווא שנעשה בשמה כדי לרדוף ולתלות אנשים, וחוששת שדרך החירות והצדק תעוות. אבל היום יום חג:

"היום תצחקי, היום תתהוללי, היום תשתובכי כמונו, אנחנו מרקדים — למה לא תרקדי? אנחנו שרים — האם לא תשירי? אנחנו מאירים — האם לא תזהירי? את הצער הניחי, את הכעס עצרי, ומחר בשוב העבודה והמלחמה לקדמותן, או אז תתרגזי" (שם).

אגדת העם לא הסתיימה אפוא ב"סוף טוב" אלא בסוף אמביוולנטי. לצד האופטימיות הגדולה והניסיון לעורר שמחה גדולה עד שיכרון חושים, העלה הסיפור גם חשש רב מהבאות. שוב הציג העורך לקורא תמונת עולם פוליסמית, רב קולית.

אבל אויבי בן-אב"י משמאל לא העריכו את הממד הפוליסימי של הטקסט, אלא ראו בו המשך להצגה פתטית, מגוחכת ומביכה. אגדת העם הפוליטית-ארוטית של בן-אב"י הותירה את יוסף חיים ברנר, הסופר הציני חד-הלשון, פעור פה ובלי מילים. חודשים רבים אחרי פרסומה היא עוד נותרה חקוקה בזיכרונו. במאמר שפרסם ב-25 בינואר 1910 **בהפועל הצעיר** לסיכום הפעילות העיתונאית בארץ בשנת 1909, כתב ברנר שעיתונות בן-יהודה גרועה יותר מהעיתונות הצהובה בעולם:

"זה שק הפטפט של בית בן-יהודה שאם הוא צהוב למדי גם בחיצוניותו, הנה חוסר טעמו הקיצוני משכיח גם את זה... ישנו נא המאמרים הידועים בשעתם בנוגע לשדי החושמה העות'מנית שלעת עתה עדיין הם קטנים, אבל כשתגדל היא, הפעוטה, יגדלו גם הם — שדיה [...] בקצרה, הטון של עיתון זה בכללו עושה לבלתי אפשרי להתחשב עמו כעם הופעה אופיינית של הפרסה העברית".²²

המלודרמה הופיעה למעשה כבר בכתיבתו של בן-יהודה בשנות ה-80 וה-90 של המאה ה-19 אבל הפכה למרכיב דומיננטי בעיתון לאחר הפיכתו ליומון בסוף 1908. העובדה שחלק מגיליונות העיתון לא נמכרו לקורא מראש, בשיטת המנויים, אלא הופצו ברחוב באמצעות מוכרי עיתונים והקיוסקים, חייב את עורכי העיתון למאמץ של פיתוי יום יומי של הקורא שהתרגל במשך שנים לצרוך עיתון פעם או פעמיים בשבוע. יתרה מזאת. החל במאי 1909 ניצב מול **הצבי** עיתון מתחרה, **החרות** שגם הוא עוצב כעיתון עממי סנסציוני. המאבק במרחב הציבורי חייב את בן-אב"י שהפך לדמות הדומיננטית במערכת להשתמש בסגנון הכתיבה המלודרמטי ככלי מרכזי לפיתוי הקורא. כלי זה יושם הן בעיצוב הכותרות, בעיצוב הכתבות החדשותיות, הכתבות הפרשניות וכמובן גם בסיפורים בהמשכים. הכתיבה המלודרמטית יושמה לכל סוגי האירוע מהאירוע הפילי וסונות הטבע והאסון האנושי, ועד לסיקור האירוע הפוליטי, הפרלמנטרי והצבאי. אבל המלודרמה עבדה בכמה רמות. מחד היא שימשה כאמצעי לקידום מכירות, מאידך היא שימשה כאמצעי לקידום ולהפנמה של תמונת עולם אידאולוגית. כך במקרה של השרפה הגדולה בירושלים השתמש בן-אב"י במלודרמה ככלי ביקורתי כנגד הממשל העות'מני וכאמצעי לעורר מחאה ודרישה לשיפור שירותי הכיבוי בעיר ולהנחלה של סדרי ממשל מערבים מתקדמים בירושלים. בדצמבר 1908 השתמש בן-אב"י במלודרמה כדי ליצור אהדה בקרב הציבור העברי בארץ כלפי השלטון הפרלמנטרי של התורכים הצעירים וכלפי עקרונות הדמוקרטיה בכלל. הוא

²² יוסף חיים ברנר, "רגשות והרהורים", **הפועל הצעיר**, מס' 7, 25 לינואר 1910.

המשיך והשתמש בכלי המלודרמטי במהלך הפיכת הנפל של מתנגדי השלטון הפרלמנטרי והגיע לשיא עם הניסיון להפוך את החוקה לטקסט המקודש של הסדר החדש האמור להתכונן במרחב המזרח תיכוני העות'מני. כיצד התיישבה התמיכה בסדר העות'מני החדש הדורש שבועת אמונים מכל תושבי תורכיה עם רעיונותיו הציוניים של בן-אב"י בדבר כינונו של לאום עברי בארץ-ישראל? על כך בן-אב"י לא נתן תשובה ברורה בגיליונות עיתונו בעידן העות'מני, אם כי כבר ב1911 עשה בן-אב"י שימוש בז'אנר המלודרמה כדי לנסות לגייס את דעת הקהל היהודית בארץ למען זכויות היהודים בכותל המערבי שנתפס בעיני בן-אב"י כסימבול לאומי ולא כסימבול דתי.²³ אבל כמה שנים מאוחר יותר, לאחר הכיבוש הבריטי, הקים בן-אב"י עיתון עממי חדש בשם **דאר-היום** ובו הוא הרבה להשתמש במהלך שנות העשרים והשלושים בז'אנר המלודרמה כדי לקדם אידאולוגיה לאומית ציונית הנשענת על תשתית דמוקרטית-פרלמנטרית.

בילביוגרפיה

אלידע, עוזי. העולם בצהוב, לידת עיתונות ההמון הארץ-ישראלית (מ"הצבי" ל"האור", 1884–1914). תל-אביב, המכון לחקר העיתונות והתקשורת היהודית על שם שלום רוזנפלד, אוניברסיטת תל-אביב, 2015.

בן-אב"י, איתמר. עם שחר עצמאותנו: זיכרונות חייו של הילד העברי הראשון. ירושלים, הוועד הציבורי להוצאת כתבי איתמר בן-אב"י, 1961.

Bourget, Jean-Loup. *La mélodrame hollywoodien*, Paris, Ramsay, 1994

Brake, Laurel, Kaul, Chandrika, Turner, Mark W. (Ed.) *News of the World and the British Press, 1843–2011*, Palgrave, 2016.

Brooks, Peter. *The Melodramatic Imagination: Balzac, Henry James, Melodrama, and the Mode of Excess*. New Haven & London: Yale University Press, 1976.

Elyada, Ouzi. L'usage de personnages imaginaires dans la presse et le pamphlet pendant la Révolution Française. *Revue d'Histoire Moderne et Contemporaine*, 44-3, juillet-septembre 1997, pp. 484–503.

Gripsrud, Jostein. The Aesthetics and Politics of Melodrama. In: Dahlgren, Peter, Colin (Ed.) *Journalism and Popular Culture*. London: Sage. 1992. pp. 84–95.

Kalifa, Dominique, Régnier, Philippe, Thérenty, Marie-Eve, Vaillant, Alain (Ed.) *La civilisation du journal: histoire culturelle et littéraire de la presse française au XIXe siècle*. Paris, Nouveau Monde Editions. 2011.

²³ "ענין הכותל המערבי- האגדה והמציאות", **האור**, מס' 52, 12 לדצמבר 1911.

Singer, Ben. *Melodrama and Modernity: Early sensational cinema and its context*. Columbia University Press. 2001, pp. 37-58, 149-188.

Sparks, Colin. The Panic over tabloid news. In: Sparks, Colin, Tulloch, John (Ed.). *Tabloid Tales: Globale debates over media standards*, Lanham, MD: Rowman and Littlefield Publishes. 2000, pp. 1-40.

Thomasseau, Jean-Marie. *La Mélodrame*. Paris, PUF, 1984.

Uzi Elyada

Prof., University of Haifa

The Melodrama in the Popular Press of Eliezer Ben Yehuda

This article study the use of melodramatic genre by the popular Hebrew Newspapers in Eretz-Israel before World War 1. This kind of press was founded by Eliezer Ben-Yehuda in 1884 as weekly, and became daily, in 1908 under the leadership of Itamar Ben-Avi, Eliezer-Ben-Yehuda son. The father and the son chose to publish popular journals in Palestine because they estimated that sensational stories about criminal affaires and horrible natural and human catastrophes would attract the popular public to read and to speak regularly Modern Hebrew.

In this article, I show that one of the preferred discursive strategies employed by Ben-Yehuda and especially by Ben-Avi was the melodramatic genre. This kind of ultra-emotional narrative was used as a mean of description and interpretation of news. We will show here how melodramatic genre was used to describe catastrophe stories such as the destruction of the central gristmill in Jerusalem in November 1908. In the second part of the article, we will examine how the melodrama genre is used to cover a political event that took place in Constantinople in 1909. In both cases, we are trying to show that the editors are trying at the first place to create a powerful spectacle, which will attract the reader to read and to discuss the issues in Hebrew. However, the melodramatic narrative has also a deep signification, as it transfer a critical point of view about modernization and democracy. As a whole melodrama is used here as a mean of popularization of the Hebrew language on one side and of polarization of the reader on the other side.

Key words: Hashkafa, Eliezer Ben Yehuda, Itamar Ben Avi, Popular Press, Young Turkish Revolution, melodrama genre, folk culture, genre disaster stories, constitution, sensational news coverage, scandal.

Узи Эльяда

Проф., Хайфский университет, Израиль

Мелодрама в популярной периодике Элиэзера Бен-Йехуды

Статья посвящена исследованию жанра мелодрамы в популярной периодике на иврите, издаваемой в Эрец-Исраэль до первой мировой войны. Издание этого типа, еженедельная газета «Цви» была основана Э. Бен-Иегудой в 1884 году, а с 1908 г. начала выходить ежедневно под руководством его сына Итамара Бен-Ави. Использование жанра мелодрамы со стороны Э. Бен-Иегуды и И. Бен-Ави было обусловлено их надеждой, что сенсационные репортажи об уголовных делах, а также о страшных природных катаклизмах и человеческих катастрофах побудят широкую публику читать и говорить на современном иврите.

В данной статье показано, что мелодрама стала одним из излюбленных жанров, используемых Э. Бен-Иегудой, а особенно И. Бен-Ави как средство подачи и интерпретации новостей. В статье приведены примеры использования этого жанра для описания катастроф, таких как страшный пожар на мельнице в Иерусалиме в ноябре 1908 года, а также — для освещения политических событий в Константинополе в 1909 году, включая попытку контрпереворота против младотурков.

В обоих случаях автор показывает, что редакторы пытаются в первую очередь предоставить читателю мелодраматическое описание зрелища и тем самым побудить его к чтению и дискуссии на иврите. Однако мелодрама использовалась также, чтобы донести до читателя критическое отношение к действительности, обосновать необходимость модернизации и неприятие попыток задушить только что одержавшую победу демократию.

В целом мелодрама используется здесь для популяризации иврита и для привлечения читателя к демократическим преобразованиям в Османской империи после 1908 г.

Ключевые слова: Элиэзер Бен-Йехуда, Итамар Бен-Ави, популярная периодика, революция младотурков, мелодрама, массовая культура, описание бедствий, конституция, сенсация, скандал.